

*Prikaz***Sumantra Bose: *Bosnia after Dayton – Nationalist Partition and International Intervention***

Hurst & Company, London, 2002, 295 str.

Potkraj ove godine napunit će se deset godina otkako je Bosna i Hercegovina postala prostor na kojemu se vrši dosad rijetko viđeni inženjering međunarodne zajednice. Brojne međunarodne agencije, koje podupire veliki dio zapadnih zemalja, nastoje jednu ratom potpuno uništenu i razdijeljenu zemlju pretvoriti u multietničku, demokratsku i ekonomski održivu zajednicu. Unatoč velikim planovima i ulaganjima i deset godina poslije potpisivanja Daytonu napretka gotovo da i nema.

U današnjim međunarodnim okolnostima, postdaytonska BiH može poslužiti kao teren na kojemu se propituju dvojbe posthladnoratovskog poretka, posebice smisao međunarodne intervencije u duboko podijeljenim društvima. Je li smisljeno i uopće moguće očuvati višenacionalnu zemlju u čiju opstojnost sumnjaju i sami njezini građani?

Bose predaje na katedri za komparativnu politiku na *London School of Economics and Political Science*. Bavi se sukobima i demokratizacijom podijeljenih društava, stručnjak je za indijski potkontinent i svoja iskustva iz tog kraja svijeta nastoji uporabiti i u analizi bosanskohercegovačkih zbivanja. Međunarodna nastojanja oko izgradnje funkcionalne države Bose stavlja u odnos sa složenošću povijesnih zbivanja ovih prostora, poviješću koja predstavlja suživot, ali i sukob. U tom kontekstu piše i o Mostaru kakvim ga danas znamo, analizira strukturu institucija i procesa u daytonskoj BiH, daje prikaz nastanka Daytonskog sporazuma uz kojeg veže diplomaciju prisile koju je predvodila američka administracija, te, na sebi svojstven način, daje kritiku međunarodnih mirovnih intervencija.

Knjiga *Bosnia after Dayton – Nationalist Partition and International Intervention* sastoji se od zahvale, šest poglavlja, popisa literature, indeksa, četiri kartografska i jednog shematskog priloga.

U prvom poglavlju *Važno i složeno područje: Bosna poslije Daytonu* autor daje prikaz složenosti bosanskohercegovačke svakodnevice. Ukazuje na situaciju da je BiH područje uvježbavanja političkog inženjeringa te napominje da se knjiga bavi političkom dimenzijom Daytonskog sporazuma. Sam Daytonski sporazum predstavlja test za posthladnoratovske intervencije u cjelini, za preuređenje europskih i transatlantskih sigurnosnih organizacija te je nova agenda za organizacije koje se bave postkonfliktnom obnovom. Liberalni internacionalizam međunarodne zajednice stavlja u kompetitivni odnos s partikularističkim nacionalizmom koji vlada na prostoru BiH. Daje svoje viđenje lokalnog nacionalista te analizu prvih šest godina djelovanja među-

narodnih organizacija u BiH, s naglaskom na ulozi i funkciji visokog predstavnika. Ukratko spominje i ulogu političkih stranaka te njihov odnos prema međunarodnoj zajednici. Bose se pita je li u BiH moguća tolerancija ili to mora biti mržnja; je li sukob bio građanski rat ili otvorena agresija i je li moguća integracija zemlje ili predstoji njezina podjela? On nastoji odgovoriti na ta pitanja tako što navodi tri faktora koji su, prema njemu, ključni za uspostavu funkcionirajuće države.

U drugom poglavlju *Međunarodno dizajnirana država: liberalni internacionalizam i prostor Balkana* autor se bavi pitanjem legitimnosti liberalnog internacionalizma koji je u postdaytonskoj BiH očito došao u krizu. Bavi se i osjećajem nacionalne pripadnosti bosanskohercegovačkih građana, te problemima s kojima se susreće model konsocijacijske demokracije na prostoru Balkana, povezujući ga s antagonističkim vjerskim zajednicama koje se ovdje međusobno dodiruju. Uzrok sukoba pronalazi i u držanju međunarodne zajednice koja je ustrajavala u priznavanju bivših međurepubličkih granica kao međudržavnih, te u vezi s time iznosi i negativan stav prema *uti possidetis iuris* pravilu.

Bose radi distinkciju između Daytonskog sporazuma kao teksta na papiru i njegove provedbe na terenu. Proučava strukturu daytonske BiH, spominje važnije članke samog sporazuma, a govoreći o zakonodavnim organima navodi da su u njima prisutna i dva od četiri činitelja konsocijacijske podjele vlasti. To se odnosi na Dom naroda u kojemu su mjesta raspodijeljena na način da se vodi računa o zastupljenosti pojedinih grupa, te na pravo veta. Treći element konsocijacije je predsjedništvo unutar kojega dolazi do centralnog donošenja odluka unutar velike koalicije među predstavnicima segmenata koji čine društvo. Zadnji element konsocijacijske paradigme, segmentna autonomija, opća je karakteristika daytonske BiH.

Prikazuje Republiku Srpsku i njezino ustavno određenje koje u velikoj mjeri odstupa od države BiH, a od samog entiteta stvara državu u državi. Ironično se osvrće i na brojnost članaka o ljudskim pravima koja se navode u entitetskom Ustavu, jer bi prema njihovoj brojnosti Republika Srpska bila uzorna liberalna demokracija i funkcionalna socijalna država, što ne odgovara stanju koje vlada na terenu. Unutarnje uređenje Republike Srpske označuje kao poredak preuzet od Kraljevine Srbije i Kraljevine Jugoslavije jer je u manjem BiH entitetu prisutna centralizirana entitetska uprava.

Uređenje Federacije BiH je kantonalno i Bose prikazuje uplasti i prava koja Federacija ima u odnosu na kantone, i obratno, prava kantona u odnosu na Federaciju. Prikazuje unutarnji ustroj kantona, podjelu vlasti u njima te upravljanje na lokalnoj razini unutar samih kantona pri čemu se javlja i paradoksalna situacija paralelnih institucija koje otežavaju normalno funkcioniranje lokalne uprave.

Autor smatra da je međunarodna zajednica pogriješila što nije odgodila održavanje prvih postkonfliktnih izbora. jer je njihovim provođenjem samo legalizirala podjele nastale u ratu, a samo izbornu zakonodavstvo nije ustrojila na način da potiče učinkovitu suradnju između podijeljenih grupa, no,

ipak, kao primjere suradnje ističe razvoj civilnih udruga, isključivanje ekstremista iz javnog života i ukidanje medija koji su širili mržnju. Pita se kakvu to državu međunarodna zajednica pokušava stvoriti u poslijeratnoj BiH? Neupitno je da bi to trebala biti decentralizirana, federalna država. U vezi s time daje dva tumačenja federalizma (jednonacionalno i multinacionalno), a njihova tumačenja su postala glavni kamen spoticanja među konstitutivnim narodima u BiH.

U trećem poglavlju *Mostar 1994-2001 – Nacionalistička podjela i međunarodna intervencija u jednom bosanskom gradu* autor iznosi svoje viđenje tragičnih mostarskih zbivanja. Ukratko se vraća u mostarsku predratnu prošlost te opisuje početak sukoba i podjele koje su proizašle iz njega. Bavi se međunarodnom intervencijom i njezinim utjecajem na razvoj događaja u podijeljenom gradu, te programima koje je međunarodna zajednica ostvarila. Pozornost posvećuje i problemima oko povratka izbjeglica te spominje promjenu strukture gradskog stanovništva koju je uzrokovao rat. U Mostaru su održani i prvi lokalni izbori u poslijeratnoj BiH, no sumnja u njihovu smislenost, te to nastoji potkrijepiti analizirajući izborna pravila i izborne rezultate. Podijeljenost grada, a time zapravo i cijelog kantona i Federacije, na kraju i cijele države, nadalje prikazuje i ekonomskim razlikama, postojanjem tri obrazovna sustava, kulturološkim razlikama i simbolima koje svaka nacija smatra svojim. Bose zaključuje da je Mostar svijet u malome; svijet koji u sebi sadrži sve probleme poslijeratne BiH.

U četvrtom poglavlju *Bosna i rasprava o podjeli – Intervencija* Bose daje svoj doprinos raspravama koje govore o podjeli BiH. On smatra da su i branitelji cjelovitosti i oni koji su za podjelu BiH u krivom sa svojim argumentima. Iznosi razmišljanje da jedino jamstvo trajnog mira i stabilnosti na jugoistoku Europe leži u dovršetku stvaranja nacionalnih država na prostoru bivše Jugoslavije, a zemlje kao BiH (i eventualno Makedonija), uzroci su kriza i nemira. Argument se čini valjanim, no Bose se pita nije li upravo raspad Jugoslavije doveo do početka rata i zuluma koji je rat donio sa sobom? Što bi tek nastalo podjelom BiH? Bose se upušta u složenu i zahtjevnu raspravu o tom pitanju. Pita se odakle bi BiH trebala krenuti iznova? Treba li početak tražiti na početku rata, ili možda u Daytonu? Na to nema jasnog odgovora. Nepotrebno vuče paralele između onoga što se događalo s bivšom Jugoslavijom, a time i s BiH s događajima između Indije i Pakistana gotovo pola stoljeća prije toga, tako da čitatelj na trenutke može pomisliti da čita knjigu o indijskom potkontinentu, a ne o zbivanjima na prostoru bivše Jugoslavije. Iznosi i pomalo provokativno viđenje situacije koje smatra da je Zapad trebao dopustiti podjelu BiH, jer bi se tako, navodno, izbjeglo krvoproliće. Rješenje problema Bose pronalazi u samom Daytonskom sporazumu koji ne predstavlja samo čin koji jednostavno legitimira ratnu podjelu, već u sebi sadrži i elemente razvoja federalizma, konsocijacije i multietničnosti. Razvoj daytonske BiH stavlja u kontekst razvoja cijele regije, jer o tome ovisi i opstojnost bosanskohercegovačke suverenosti.

U petom poglavlju *Demokracija usred podjele – Institucionalni ustroj daytonske države* autor se bavi izgradnjom i stabilizacijom demokratskog institucionalnog okvira koji bi bio prihvatljiv za sve tri skupine unutar BiH i pripremio put za eventualni ulazak BiH u institucije europske suradnje.

Bose se bavi problematikom isključivosti stranačkog života na etničkom principu. Neupućenom čitatelju stranačke sustave općenito nastoji objasniti pomoću teorije Lipseta i Rokkana i njihovog shvaćanja višedimenzionalne prirode stranačkih sustava, te pomoću Lijphartovog shvaćanja konsocijacijske demokracije. Nepostojanje značajnijih nadnacionalnih stranaka dovodi u vezu s nepostojanjem političke integracije u BiH. Prema Lijphartovim kriterijima, bosanskohercegovačko društvo je duboko podijeljeno, no uzrok toga u slučaju BiH ne treba tražiti isključivo u ratu jer je prisutnost tog procesa vidljiva i u izbornim rezultatima prvih višestranačkih izbora održanih 1990. Izlaže Lijphartov model konsocijacijske demokracije i njegova četiri ključna principa, ali ujedno i kao suprotno viđenje stvari izlaže Horowitza koji je skeptičan u pogledu konsocijacije kao krajnjeg rješenja institucionalnih problema duboko podijeljenih društava.

Autor se bavi izbornim inženjeringom koji je provela međunarodna zajednica na izborima održanim 2000. godine i nije pristaša mišljenja da će izborne reforme međunarodne zajednice uroditi plodom bosanskohercegovačke integracije. Posebice sistematski prikazuje izbore za predsjednika Republike Srpske održane u studenome 2000, na kojima se vidjelo da je čitav inženjering međunarodne zajednice najviše pogodio ekstremistima, dakle onima protiv kojih je bio prvotno zamišljen. Problem leži u tome što je politička geografija na tlu BiH previše homogenizirana da bi u njoj mogli uspjeti izborni sustavi preferencijskog glasovanja i višestrukih biračkih mehanizama koji bi stvorili situaciju da birači prestanu glasovati gotovo isključivo prema nacionalnom ključu. Rješenje postoji, no ono graniči sa znanstvenom fantastikom. Naime, trebalo bi ukinuti entitete, ojačati centralnu državnu vlast i primijeniti *gerrymandering* kojim bi se stvorili etnički heterogeni birački krugovi, što je u praksi nemoguće, jer bi to značilo ukidanje Daytona.

Bose konstatira da je BiH poslije Daytona postala labava, gotovo konfederalna zajednica između radikalno autonomne Republike Srpske i Federacije BiH koja je utemeljena na jednakosti i podjeli vlasti između Hrvata i Bošnjaka. On smatra da, unatoč svim svojim slabostima, takvo stanje predstavlja stalan okvir za postojanje države BiH. Negativno govori o ideji kantonizacije švicarskog tipa jer BiH je imala posve drukčiji povijesni razvoj. Smatra da je promjena Daytona jedino moguća ako bosanskohercegovačka politička elita sva tri naroda takvu promjenu prihvati kao korisnu za svoje vlastite interese.

Bosanskohercegovački slučaj konsocijacije uspoređuje s libanonskim i sjevernoirskim, a objašnjava ga uz pomoć Lijphardta. Naime, sukob u BiH nije nastao iz etničkih, lingvističkih, rasnih ili kulturoloških razlika. On je nastao u postjugoslavenskom kontekstu i radi se o antagonističkim nacionalnim identitetima i o temeljnom neslaganju oko shvaćanja pojma suverenosti. Ta-

kav spor ne može riješiti institucionalno pravilo. Rješenje leži u konsocijacijskom sporazumu kojem trebaju prethoditi određeni uvjeti.

U šestom poglavlju *Postjugoslavenska budućnost – Što je međunarodna intervencija shvatila i što još treba shvatiti* Bose piše o sindromu obrambenog mentaliteta koji je prisutan kod sva tri BiH naroda. Autor daje opću sliku stanja i razmišljanja sva tri naroda, zaključujući da sve tri skupine pate od sindroma manjine, tj. osjećaja ugroženosti. Za svaki od naroda daje svoje objašnjenje i ovdje dolazi do izražaja njegova nedovoljna upućenost u složenost bosanskohercegovačke svakodnevice. Poslijeratno stanje u BiH objašnjava složenim konceptualnim okvirom koji sadrži trojnu sponu između novonastale nacionalne države, njezinih nacionalnih manjina i stranih domovina tih manjina iz čega onda proizlaze i nevolje za novonastalu državu. Uzgred rečeno, time ublažava i koncept stvaranja Velike Srbije, a rat u BiH i Hrvatskoj svodi na psihološki aspekt shvaćanja ugroženosti, a ne na sustavno planiran i temeljno izveden zločin.

Rezimirajući svoju knjigu, Bose se pita što to točno međunarodna zajednica planira učiniti s BiH i je li njezin mandat uopće ograničen?

Knjiga *Bosnia after Dayton* upućenom čitatelju ne nudi ništa novo. Ona je zanimljiva u smislu upoznavanja s još jednim viđenjem situacije u BiH, ali dvojbena je koliko je to viđenje realno, odnosno u kojoj mjeri ono odgovara stanju na terenu. Bose je stručnjak za indijski potkontinent i ova ekspedicija na Balkan mu nije bila nužna. To se može vidjeti iz nepoznavanja osnovnih geografskih pojmova u BiH. Tako, primjerice, piše da je Mostar bosanski grad, Bosnu i Hercegovinu većinom zove skraćeno Bosna, što je nedopustivo za čovjeka koji se stručno bavi tom problematikom. Naime, on bi trebao biti objektivan, a pročitavši knjigu stekao sam dojam da je Bose pokleknuo pred bošnjačkom propagandom. Činjenica je da u zadnjem ratu ubijeno najviše Bošnjaka, ali smatram da je za znanstvenika nedopustivo navesti pogreške dvije strane, a treću gotovo netaknuti. Smiješno je kritizirati prisutnost hrvatske vojske u BiH, a ne spomenuti da su tamo bili i mudžahedini koji su radili u službi bosanske armije. Iz pogrešaka bi se trebalo učiti, a ne ih prešućivati.

Jurica Bonić